

посилає залежність органів місцевого самоврядування від центральних органів влади. Тому гостро постає питання про проведення реформи місцевого самоврядування, яка повинна забезпечити делегування повноважень із центру регіонам, проведення децентралізації, збільшення власних джерел фінансових надходжень місцевих бюджетів.

Головне завдання держави треба вбачати у системній модернізації економіки, яка призведе до якісної перебудови місцевого самоврядування. Якби кожна область України цілеспрямовано розбудовувала саме той потенціал, який притаманний її місцевості, тоді гострий дефіцит місцевих бюджетів та життєво необхідна дотаційність зокрема не будуть ставати на заваді становленню ефективного місцевого самоврядування, оскільки фінансова незалежність територіальних громад позбавляє бюджетну систему держави фінансувати одні бюджети за рахунок інших. Такий баланс зменшуватиме навантаження на державний бюджет, що, своєю чергою, призведе до нарощування стимулу та самостійності місцевих бюджетів, бо найкращий стимул – це власний розвиток.

Список використаних джерел

1. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://civil-rada.in.ua/?p=477>
2. Кравченко Т.А. Реформування системи місцевого самоврядування в контексті адміністративно-територіальної реформи: теоретичні та прагматичні питання» / Т.А. Кравченко // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2012_1/
3. Новікова О. Основні напрями реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні / О. Новікова // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2012_1/12nooovu.pdf
4. Скрипнюк О.В. Стратегія реформування місцевого самоврядування в Україні: організаційно-правові та інші соціальні аспекти / О.В. Скрипнюк // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ppip/2010_9/Skripnuk.pdf
5. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року №2456-VI / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
6. Шишко О.В. Методологія застосування індексів при розрахунку коефіцієнта вирівнювання / О.В. Шишко // Наукові праці НДФІ. – 2008. – №3. – С. 81–91.
7. Звіти Головного управління Державної казначейської служби України у Одеській області / [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>
8. Звіти департаменту фінансів про виконання зведеного бюджету Одеської області / [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://gfu.odessa.gov.ua/pokazniki-byudzhetu/stan-vikonannya>
9. Михайленко С., Зубріліна В. Вплив новацій Бюджетного кодексу України на формування доходів місцевих бюджетів / С. Михайленко, В. Зубріліна // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 1. – С. 124–130.

УДК 364: 336.02 / JEL classification H55, I38

О.Б. ЯФІНОВИЧ,
к.е.н., асистент кафедри фінансів, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Соціальні гарантії в механізмі забезпечення фінансової та соціальної стабільності України

Стаття присвячена вивченню та узагальненню теоретичних основ щодо сутності та класифікації державних соціальних гарантій. Розглянуті можливі ризики та загрози, що можуть виникнути в процесі реалізації соціальної політики через систему соціальних гарантій. Проаналізовано розмір, динаміку та співвідношення соціальних показників і мінімальних стандартів в Україні з метою визначення дієвості інституту соціальних гарантій, його відповідності цивілізованим стандартам в контексті забезпечення фінансової та соціальної стабільності в країні.

Ключові слова: фінансова стабільність, соціальна стабільність, соціальні гарантії, соціальні стандарти, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, соціальний мінімум.

Е.Б. ЯФИНОВИЧ,
к.э.н., ассистент кафедры финансов, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко

Социальные гарантии в механизме обеспечения финансовой и социальной стабильности Украины

Статья посвящена изучению и обобщению теоретических основ относительно сути и классификации государственных социальных гарантий. Рассмотрены возможные риски и угрозы, которые могут возникнуть в процессе реализации социальной политики через систему социальных гарантий. Проанализированы размер, динамика и соотношение социальных показателей и минимальных стандартов в Украине с целью определения действенности института социальных гарантий, его соответствия цивилизованным стандартам в контексте обеспечения финансовой и социальной стабильности в государстве.

Ключевые слова: финансовая стабильность, социальная стабильность, социальные гарантии, социальные стандарты, минимальная заработная плата, прожиточный минимум, социальный минимум.

O. IAFINOVYCH,
PhD in Economic, assistant, Department of Finance (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Social guarantees in the mechanism to provide financial and social stability of Ukraine

The article is devoted to the study and systematization of the theoretical foundations of the nature and classification of social guarantees. The possible risks and threats that may arise during the implementation of social policy through the system of

social guarantees are analyzed. The size, dynamics and ratios of social performance to the minimum standards in Ukraine are determined with the aim to assess the effectiveness of the institution of social guarantees and its compliance to the civilized standards within the context of providing the financial and social stability in the country.

Keywords: financial stability, social stability, social guarantees, social standards, minimum wages, cost of living, social minimum.

Постановка проблеми. Європейський вектор розвитку України формує певний порядок пріоритетів в державі, де ключового значення набуває соціальний аспект, який передбачає виконання державою своїх конституційних зобов'язань щодо достатнього рівня життя громадян, їх зайнятості, забезпечення якісної системи охорони здоров'я та освіти, базового соціального захисту населення тощо. Економічна та політична кризи в Україні особливо загострили проблеми, пов'язані із захистом і підтримкою громадян, серед яких особлива роль відводиться соціальним гарантіям.

Соціальні гарантії – це важливий внутрішній механізм соціальної та макроекономічної стабільності й розвитку в країні, що на сучасному етапі є вкрай необхідним для України. Вони виступають однією з основних складових соціальної політики, яка є важливим аспектом регулювання економіки держави і відіграє подвійну роль. З одного боку, економічне зростання створює сприятливі умови для поліпшення життя людей, а з іншого – соціальна політика стає чинником економічного зростання та підвищенням національної конкурентоспроможності. В контексті забезпечення соціально-економічної стабільності вітчизняна система соціальних гарантій характеризується неефективністю та недосконалістю, а тому потребує ґрунтовного аналізу механізму її функціонування. З огляду на це можна сказати, що успішність вирішення проблем економіки України, в тому числі фінансової та соціальної стабільності, залежить від побудови дієвого інституту соціальних гарантій.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання системи соціальних гарантій весь час перебувають в полі зору науковців і практиків з огляду на їхню роль у підтриманні стабільності в економіці, пріоритетності державних видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні та розвинених країнах. Так, серед зарубіжних вчених, які досліджували проблеми функціонування соціальних гарантій, В. Антропов, Ф. Бертраноу (F. Vertranou), С. Деверо (S. Devereux), Д. П'єтерс, В. Роїк, Р. Хольцманн (R. Holzmann), Е. Холостова, М. Цічон (M. Sichon) та ін. Серед вітчизняних науковців та практиків, хто присвятив свої праці практичним і теоретичним аспектам механізму реалізації державних гарантій, Н. Борецька, О. Василик, В. Геєць, В. Горин, С. Корецька, Е. Лібанова, О. Молдаван, О. Олефір, К. Павлюк, М. Руженський, В. Тропіна та ін.

Незважаючи на достатню розробку вищезазначеної теми, е світлі сучасних вимог до захисних і мотиваційних чинників системи державних соціальних гарантій виникла необхідність у комплексному дослідженні теоретико-методологічних та практичних засад механізму реалізації соціальних гарантій, їх впливу на досягнення соціальної та фінансової стабільності в державі.

Мета статті – дослідити теоретичні засади соціальних гарантій з позицій досягнення фінансової й соціальної стабільності та проаналізувати основні показники системи соціальних гарантій України для приведення їх до цивілізованих

соціальних стандартів з метою забезпечення економічного розвитку країни.

Завдання наукової статті полягають:

– у теоретичному обґрунтуванні сутності державних соціальних гарантій, визначенні їхніх видів та форм за різними класифікаційними ознаками, а також характеристиці можливих ризиків у процесі їх реалізації, що впливають на рівноважний стан економіки;

– в аналізі основних показників функціонування системи соціальних гарантій в Україні з метою визначення її впливу на забезпечення соціальної та фінансової стабільності в державі;

– у виявленні основних причин недостатньої ефективності й дієвості вітчизняної системи соціальних гарантій та визначенні основних напрямів її вдосконалення в процесі забезпечення економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Соціальна та фінансова стабільність держави є об'єктивними умовами її економічного розвитку. Соціальна стабільність орієнтована на людський розвиток, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві, а фінансова – на забезпечення стійкості фінансової системи держави, нарощення її міцності, що дозволило б протистояти негативному впливу кризових потрясінь та мінімізувати вплив останніх на економіку країни. Ці підсистеми дуже тісно пов'язані між собою, через що зміни в одній з них призводять до порушення стабільності в іншій.

Серед важливих факторів, які дестабілізують соціальне та фінансове становище в державі, є результати дій відповідних державних структур на макро- та мікрорівні, які залежать від основних положень фінансової та соціальної політики й механізмів їх реалізації. Одним із шляхів реалізації соціальної політики виступають соціальні гарантії, які вважаються основою формування суспільного добробуту, а отже й чинником порушення стабільності фінансової системи.

Для більш чіткого уявлення про шляхи забезпечення соціальної та фінансової стабільності держави за допомогою соціальних гарантій з'ясуємо сутність останніх. У вітчизняних наукових та правових джерелах сформувався доволі чітке уявлення щодо розуміння змісту соціальних гарантій, хоча й з певними відмінностями у підходах (табл. 1). Узагальнюючи, можна виділити два основні підходи до визначення соціальних гарантій: за першим – це метод забезпечення реалізації конституційних прав людини, а за другим – характеристика і розуміння їх через критеріюну функцію (мінімальні розміри).

Дія соціальних гарантій поширюється на всі сфери життєдіяльності людини, а тому їхній рівень, різноманітність видів та форм є виміром цивілізованості суспільства. Тому для більш чіткого розуміння їхньої ролі у встановленні фінансової та соціальної стабільності доцільно розглянути класифікацію соціальних гарантій з огляду на різні класифікаційні ознаки (табл. 2).

Розглянувши класифікацію соціальних гарантій, можна говорити про існування доволі широкого спектру їхніх видів і форм, кожний з яких по-різному впливає на стабільність як соціальної, так і фінансової системи.

Таблиця 1. Підходи до визначення сутності поняття «соціальні гарантії»

ПІБ автора (авторів)	Сутність поняття
Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [1]	Державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму
Василик О.Д. [2, с. 194]	Соціальні гарантії являють собою метод забезпечення з боку держави задоволення різноманітних потреб громадян на рівні соціально визнаних норм.
Горин В.П. [3, с. 6]	Соціальні гарантії – це об'єктивне економічне поняття, що відображає сукупність економічних та організаційно-правових відносин між державою, суб'єктами господарювання і населенням щодо задоволення соціальних потреб останніх на суспільно прийнятному та економічно можливому рівні з метою забезпечення гармонійного розвитку кожного члена суспільства
Мамотюк Л.Є. [4, с. 8]	Соціальні гарантії незалежно від типу держави виступають як обов'язок держави по реалізації конституційних прав громадян на отримання найважливіших соціальних благ і послуг
Руженський М.М. [5, с. 142]	Соціальні гарантії являють собою сукупність правових норм і правил, з допомогою яких структуруються та спрямовуються економічні й соціальні відносини, забезпечується взаємодія між членами суспільства з приводу нормативно встановлених параметрів життєдіяльності людей
Яременко О.Л., Саленков А.В. [6, с. 65]	Система соціальних гарантії – це свого роду трансфертний механізм, у якому постачальник гарантії отримує від суб'єкта частину його особистої фінансової та споживчої свободи вибору, а суб'єкт – певні фінансові або споживчі ресурси

Таблиця 2. Класифікація соціальних гарантії

Ознака класифікації	Види (форми) соціальних гарантії
Залежно від рівня економічного розвитку та стану забезпечення демократичних засад функціонування суспільства	– гарантії, що характеризують обов'язок держави перед своїми працюючими громадянами гарантувати прийнятний рівень добробуту (встановлення мінімального рівня оплати праці, її індексації, необтяжливих податків тощо); – гарантії, що характеризують задоволення пріоритетних потреб суспільства, які не може забезпечити кожний окремих громадянин самостійно (надання безоплатних послуг); – гарантії, що характеризують зближення рівнів життя різних груп населення, які породжені втратами внаслідок економічних та соціальних ризиків (виплата пенсій, стипендій, різноманітних допомог, надання пільг тощо)
За ступенем дієвості	– активні гарантії; – пасивні гарантії
За джерелом фінансування	– гарантії, що надаються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; – гарантії, що надаються за рахунок фінансових ресурсів підприємств; – гарантії, що надаються за рахунок фінансових ресурсів добродійних структур; – гарантії, що надаються за рахунок фінансових ресурсів страхових фондів
За цільовою спрямованістю	– гарантії щодо матеріальної забезпеченості; – трудові гарантії; – гарантії охорони здоров'я; – гарантії охорони праці; – гарантії умов проживання; – гарантії на освіту
За чинним законодавством України	– основні гарантії; – гарантії, що надаються окремим категоріям громадян
За тривалістю надання	– постійні гарантії; – тимчасові гарантії
За необхідністю виконання	– безумовні гарантії; – умовні гарантії
За формою надання	– гарантії у грошовій формі; – гарантії у формі платних послуг; – гарантії у формі дотацій

Джерело: складено автором на основі [5, с. 136–141; 7, с. 55; 5].

З'ясовуючи роль соціальних гарантії у забезпеченні соціально-економічної стабільності, також необхідно звернути увагу й на існування в процесі реалізації соціальних гарантії певних ризиків. Адже останні виступають обов'язковим механізмом рівноваги і розвитку будь-якої господарської системи. Їх можна поділити на ризики для держави та фізичних осіб. Вплив обох груп ризиків і загроз необхідно враховувати у процесі побудови ефективної системи соціальних гарантії та її фінансового забезпечення з метою зниження обтяжливості нею державних фінансів та недопущення формуван-

ня сталої тенденції неефективного використання фінансових ресурсів країни. Так, наприклад, один з видів соціальних гарантії – допомога безробітним за рахунок державних запозичень мотивує домогосподарства до зниження рівня своїх заощаджень, що в подальшому призводить з боку безробітних до зменшення рівня їхньої активності у пошуку роботи, з боку суб'єктів господарювання (корпорацій) – до зниження рівня пропозиції робочих місць, з боку держави – до збільшення державної частки в сукупних фінансових ресурсах суспільства. Як наслідок, відбувається збільшення дер-

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

жавного боргу, погіршення стану платіжного балансу країни тощо. Крім цього, серед ризиків, які притаманні соціальним гарантіям, слід визначити ризик скорочення традиційної економічної мотивації створення сім'ї та народження дітей. Недорозвинена система соціальних гарантій, нові економічні умови знижують мотивацію індивідумів до створення традиційних сімейно-родинних груп, народження дітей, що в подальшому призводить до старіння населення в результаті чого держава змушена збільшувати витрати на охорону здоров'я, виплату пенсій і т. ін. Всі вищезазначені ризики та загрози виступають дестабілізуючими чинниками у забезпеченні першою чергою фінансової, а також соціальної стабільності держави [6; 8, с. 144–147].

Дослідивши теоретичні основи соціальних гарантій, доцільно розглянути основні характеристики соціальних гарантій у практичній площині їхнього впливу на стійкість фінансової та соціальної системи України. Так, однією з пер-

шочергових проблем розвитку економіки України та окремих її галузей є низький рівень життя населення, а саме рівень його доходів, адже доходи повинні забезпечувати належну якість життя населення, що їх отримують. У табл. 3 наведені розміри та динаміка основних доходів населення України (середньомісячної пенсії та заробітної плати), а також їх співвідношення з мінімальними стандартами.

Дані табл. 3 свідчать, що протягом 2005–2015 років в Україні середній розмір місячної пенсії збільшився в 5 разів, при цьому у 2005–2010 роках збільшення відбулося в 3,3 раза, а за останні 5 років – лише в 1,5 раза. Темпи ж збільшення середньомісячної заробітної плати за весь досліджуваний період були лише трохи нижчими в порівнянні з темпами збільшення пенсій. Так, середній розмір місячної заробітної плати підвищився у 2005–2010 роках у 2,8 раза, у 2010–2015 роках – в 1,7 раза, а за весь досліджуваний період – у 4,7 раза. Попри практично однакові темпи зростан-

Таблиця 3. Розмір і співвідношення соціальних показників і мінімальних стандартів в Україні в 2005–2015 роки

Рік	Середній розмір місячної пенсії ¹		Середньомісячна номінальна заробітна плата		Прожитковий мінімум для працездатної особи		Прожитковий мінімум для особи, яка втратила працездатність		Частка пенсії в заробітній платі, %	Частка пенсії в прожитковому мінімумі, %	Частка заробітної плати в прожитковому мінімумі, %
	грн.	темпи зростання, %	грн.	темпи зростання, %	грн.	темпи зростання, %	грн.	темпи зростання, %			
2005	316,2	173,5	806	136,6	453	117,1	332	116,6	39,2	95,2	177,9
2006	406,8	128,7	1041	129,2	483 496 505	106,6 109,5 111,5	350 359 366	105,4 108,1 110,2	39,1	116,2 113,3 111,1	215,5 209,9 206,1
2007	478,4	117,6	1351,1	129,8	525 561 568	104,0 111,1 112,5	380 406 411	103,8 110,9 112,3	35,4	125,9 117,8 116,4	257,4 240,8 237,9
2008	776,0	163,0	1806,3	133,7	633 647 649 669	111,4 113,9 114,3 117,8	470 481 482 498	114,4 117,0 117,3 121,2	43,0	165,1 161,4 161,0 155,8	285,4 279,2 278,3 270,0
2009	934,3	120,4	1905,9	105,5	669 744	100 111,2	498 573	100 115,1	49,0	187,6 163,1	284,9 256,2
2010	1032,6	110,5	2239,2	117,5	869 884 888 907 922	116,8 118,8 119,4 121,9 123,9	695 706 709 723 734	121,3 123,2 123,7 102,0 128,1	46,1	148,6 146,3 145,6 142,8 140,7	257,7 253,3 252,2 246,9 242,9
2011	1151,9	111,6	2633,1	117,6	941 960 985 1004	102,1 104,1 106,8 108,9	750 764 784 800	102,2 104,1 106,8 109,0	43,7	153,6 150,8 146,9 144,0	279,8 274,3 267,3 262,3
2012	1253,3	108,8	3025,6	114,9	1073 1094 1102 1118 1134	106,9 109,0 109,8 111,4 112,9	822 838 844 856 884	102,8 104,8 105,5 107,0 110,5	41,4	152,5 149,6 148,5 146,4 141,8	282,0 276,5 274,6 270,6 266,8
2013	1470,7	117,3	3265,2	107,9	1147 1218	101,1 107,4	894 949	101,1 107,4	45,0	164,5 155,0	284,7 268,1
2014	1526,1	103,8	3480,2	106,6	1218	100	949	100,0	43,9	160,8	285,7
2015	1581,5	103,6	3788 ²	108,8	1218 1378 ³	100 113,1	949 1074 ³	100,0 113,2	41,8	166,6 147,3	311,0 –

¹ Станом на 01.01.2015.

² За період січень–травень 2015 року.

³ З 01.12.2015.

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України (режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>), Міністерства фінансів України (режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/>).

ня пенсій і заробітних плат частка перших у середньомісячній заробітній платі була і залишається на низькому рівні (в діапазоні від 35,4 до 49,0% протягом 2005 – початку 2015 року). До того ж з 2010 року простежується доволі чітка тенденція до зниження цього показника, через що не можна констатувати позитивних змін, адже відповідно до норм Міжнародної організації праці відношення середньої пенсії до середньої заробітної платні має становити не менше 55%.

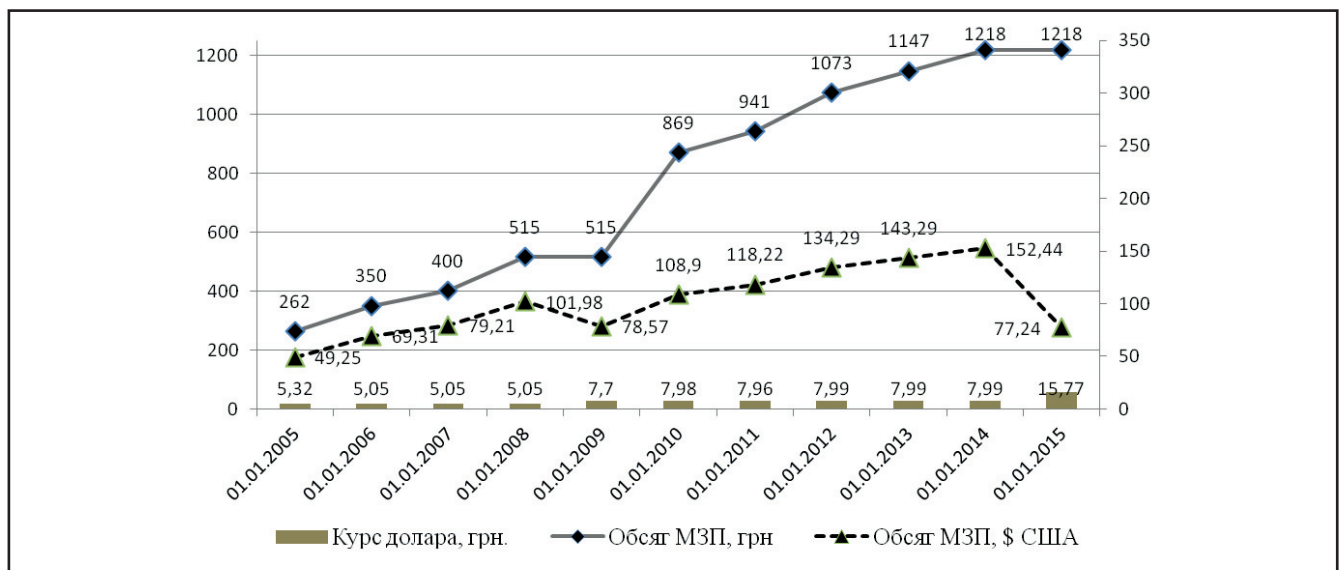
З одного боку, хоч і не значні, але все ж таки існуючі відмінності у темпах зростання пенсій і заробітної плати, можна пояснити більшим відставанням перших від такого соціального стандарту, як прожитковий мінімум. Зокрема, якщо на середню пенсію у 2005 році можна було купити 95,2% набору прожиткового мінімуму, то на середню заробітну плату – 177,9%, у 2010 році – відповідно 140,7–148,6% та 242,9–257,7%, на початку 2015 року – 166,6% та 311,0%. Отже, майже протягом всього досліджуваного періоду середній розмір місячної пенсії перевищував рівень мінімального соціального стандарту лише в 1,4–1,7 раза, тоді як середній розмір місячної заробітної плати – приблизно в 2,5–3,1 раза.

Тут слід також звернути увагу на те, що констатація таких низьких показників відповідних співвідношень відбувається ще й на фоні низького рівня самого прожиткового мінімуму. Адже розмір останнього в Україні розраховується за застарілою методикою, яка не відповідає вимогам сьогодення. Ця вартісна величина відноситься до соціальних нормативів, а отже повинна задовольняти потреби людини, які не тільки стосуються біологічного її виживання, а й мінімальні її потреби як осередку соціуму (соціальні, духовні, культурні). В зарубіжних країнах у структурі прожиткового мінімуму 85–87% закладається на задоволення фізіологічних потреб людини, а решта – на так званий соціальний мінімум. При цьому рівень цивілізованості суспільства визначається розміром соціальної частини прожиткового мінімуму, тому що в епоху комп'ютерних технологій збільшуються витрати людини на задоволення таких потреб, як зв'язок, комп'ютерна техніка, транспорт, аудіо-, відео- та культурний відпочинок тощо [5, с. 152–153; 9, с. 307–308].

З іншого боку, у відповідних роках зростання пенсій вищими темпами, ніж заробітної плати, яка є базою для відрахувань до Пенсійного фонду, стає причиною нестачі коштів для підвищення пенсій і зростання дефіцитності Пенсійного фонду. Тому подібна політика призводить до посилення негативних тенденцій у фінансовій системі, а також до послаблення стимулів до продуктивної діяльності.

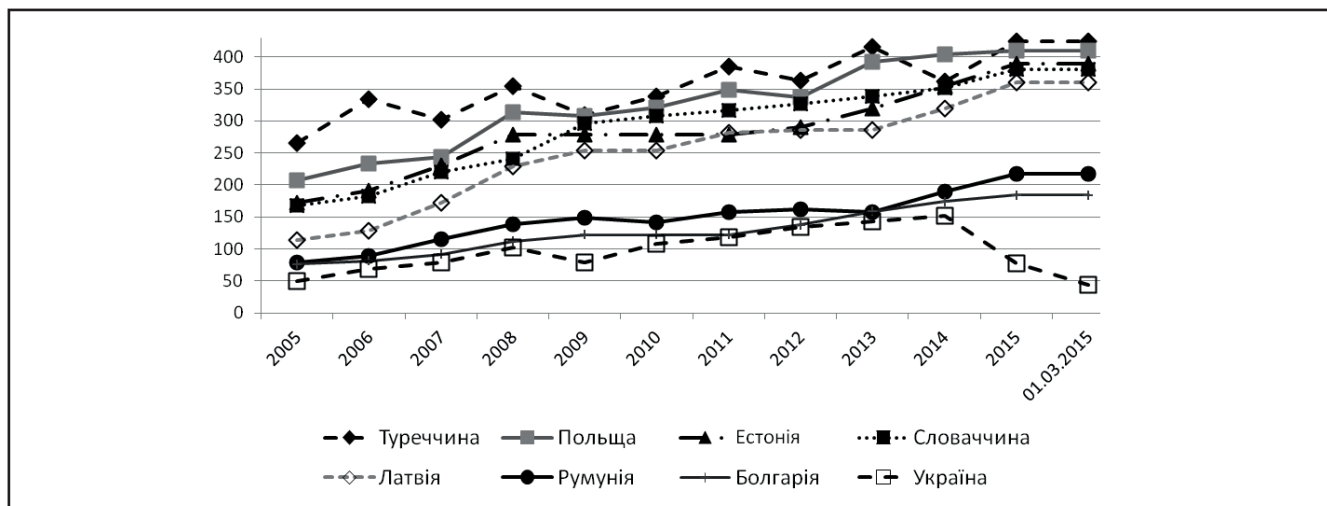
Однією з передумов забезпечення достатнього життєвого рівня є законодавче встановлення мінімальної заробітної плати (МЗП), що вважається більш продуктивним методом боротьби з бідністю, ніж різноманітні форми соціальної допомоги. Зазвичай мінімальну заробітну плату встановлюють таким чином, щоб вона не була меншою, ніж прожитковий мінімум, адже будь-яка людина, будучи зайнятою працею, має забезпечувати відновлення власних життєвих сил (згідно з вимогами Європейської соціальної хартії МЗП має становити не менше ніж 2,5 прожиткового мінімуму). Так, протягом 2005–2009 років мінімальна заробітна плата становила 73,3–90,4% прожиткового мінімуму, і лише починаючи з 2010 року мінімальна заробітна плата стала дорівнювати прожитковому мінімуму. Крім того, протягом 2005–2015 років мінімальна заробітна плата становила 32–41% середньомісячної заробітної плати, при цьому з 2010 року простежується тенденція до зниження частки мінімальної заробітної плати в середньомісячній заробітній платі від 41% у 2010 році до 32% у 2015 році, що в останні два роки дозволило наблизитися до міжнародних стандартів співвідношення цих величин. Адже згідно з вимогами Європейської соціальної хартії співвідношення мінімальної та середньої зарплат має становити не нижче ніж 1:3. Попри деякі позитивні зміни вищезазначених показників в Україні їхнє співвідношення ще не відповідає цивілізованим соціальним стандартам, а також дає підстави вважати, що у країні офіційно визнається той факт, який свідчить про проживання громадян не на заробітну плату.

У проблемі забезпечення достатнього життєвого рівня громадян ключову позицію займає питання саме реальної заробітної плати та пенсії громадян, на розмір яких суттєвий вплив чинять інфляційні процеси та вартість вітчизняної грошової одиниці. Протягом 2005–2015 років рівень міні-

Рисунок 1. Динаміка рівня мінімальних заробітних плат в Україні в 2005–2015 роках

Джерело: побудовано автором на основі даних Міністерства фінансів України (режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/>).

Рисунок 2. Динаміка розмірів мінімальних заробітних плат серед деяких європейських країн у 2005–2015 роках, \$

Джерело: побудовано автором на основі даних Евростату (режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>).

мальної заробітної плати в Україні зростає номінально і реально, про що свідчить динаміка мінімальної заробітної плати та курсу долара (рис. 1).

Винятком в цьому періоді становив 2009 рік, коли курс долара підвищився з 5 грн. до майже 8 грн. На 01.01.2014 МЗП досягла історичного максимуму та становила \$152,44. Проте з наведених вище даних видно, що значне зростання курсу долара та незмінний рівень гарантованого державою мінімуму доходів на початок 2015 року зруйнували тенденцію попередніх років, коли рівень мінімальної заробітної плати впав до \$77,24 (на 01.01.2015) і продовжував падати протягом перших трьох місяців, дійшовши до відмітки \$43,87 (на 01.03.2015).

Порівнюючи розмір МЗП в Україні та в зарубіжних країнах, слід відмітити, що цей показник різниться відповідно до розвитку економіки. Так, на початку 2015 року найвищі соціальні стандарти за рівнем МЗП мають громадяни Австралії, Люксембургу, Норвегії, Бельгії, Нової Зеландії, де мінімальна місячна оплата праці більше \$2000. Франція, Німеччина, Фінляндія, Великобританія, Канада закріпили цей показник у межах від \$1500 до \$2000. До країн, які мають найнижчі розміри гарантованого державою мінімуму доходів (до \$10), відносяться Республіка Бурунді, Бірма, Куба, Сьєрра-Леоне та Уганда. За показником мінімальної заробітної плати в розмірі \$43 Україна посіла позиції поряд із такими країнами, як Ліберія, Ботсвана, Камбоджа та Демократична республіка Конго [10].

Практично всі європейські країни протягом 2005–2015 років підвищили рівень мінімальної заробітної плати. Особливо суттєвими збільшенням даного показника (від 1,5 до 3 і більше разів) характеризуються Польща, Естонія, Словаччина, Латвія, Болгарія та ін. (рис. 2).

Як видно з рис. 2, найбільших результатів у напрямі підвищення гарантованого державою мінімуму доходів громадян за період, що аналізується, досягли прибалтійські країни, які підняли мінімальну заробітну плату більш ніж вдвічі (а Латвія – більш ніж втричі). Туреччина, Польща та Словаччина здійснили дещо менший стрибок у підвищенні, проте на сьогодні ними досягнутий доволі високий рівень мінімальної заробітної плати – \$224,26, \$409,53 та \$380 відповідно. Усі країни, що за попереднє десятиліття здійснили суттєві економічні реформи, досягли значного економічного зростання та вступили до ЄС.

У контексті підвищення рівня мінімальної заробітної плати хотілося б звернути увагу на існування можливих ризиків. Адже в умовах низького рівня ВВП на душу населення випереджальне нарощування соціальних гарантій у порівнянні з ВВП може призвести до виникнення ситуації, що заважатиме подоланню бідності з огляду на те, що соціальні гарантії мають досить велику альтернативну вартість і суспільство схильється саме до них, як до альтернативи капітальним інвестиціям [6, с. 62–63]. Щодо України, то з 2005 по 2014 рік випереджальними темпами зростання характеризується тільки показник мінімальної заробітної плати, збільшення якого відбулося в 4,6 раза. Прожитковий мінімум для працездатної і непрацездатної особи зріс відповідно в 2,7 та 2,9 раза, що не більше за темпи нарощення ВВП, який зріс за весь досліджуваний період в 3,5 раза.

Висновки

Очевидно, що система соціальних гарантій в Україні характеризується неефективністю та недосконалістю, тому потребує поглибленого вивчення як в теоретичному, так і практичному аспектах. Зокрема, в теоретичному плані необхідно визначити всі ті ризики і загрози, що несуть у контексті своєї реалізації певні обсяги, види та форми державних соціальних гарантій, і зрозуміти й оцінити їх дію на кожному етапі соціально-економічного розвитку країни, особливо в контексті їх впливу на фінансову та соціальну стабільність. До основних таких ризиків можна віднести:

- ризик зниження економічної активності працездатного населення за умови забезпечення державою кожному нужденному прожиткового мінімуму;
  - ризик скорочення традиційної економічної мотивації створення сім'ї, народження дітей як передумов забезпеченої старості;
  - небезпеку виникнення ситуації, що заважатиме подоланню бідності, підвищенню рівня життя громадян через випереджальне нарощування соціальних гарантій над темпами зростання ВВП, особливо в умовах низького рівня ВВП на душу населення.
- З практичного боку на сучасному етапі основними завданнями побудови дієвої та ефективною системи соціальних гарантій в механізмі забезпечення соціально-економічної

стабільності України (не торкаючись питань щодо фінансової забезпеченості таких гарантій) є:

– максимізація охоплення незахищеного населення та недостатньо конкурентоспроможних його груп в умовах жорстких бюджетних обмежень;

– перетворення в реально значиму величину розмірів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму через врахування індексу споживчих цін, а також запровадження регулярного перегляду переліку товарів і послуг споживчого кошика;

– визначення в законодавчому порядку граничних меж співвідношень між основними мінімальними соціальними гарантіями, що відповідають засадам цивілізованого соціуму.

На жаль, корупція, окупація частини території та військової дії, валютні спекуляції, неналежна увага влади до міцності національної грошової одиниці вкрай негативно впливають на економічні показники України, порушують її соціально-економічну стабільність і не сприяють нарощенню міцності її фінансової системи. Вирішення соціальних питань з боку держави в контексті знаходження дієвих регуляторів рівня життя населення та створення базового механізму гарантованого соціального захисту дозволить їй розраховувати на активність своїх громадян у суспільному житті країни – здійснювати трудову діяльність, народжувати дітей і т.і.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 №2017-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – №48. – Ст. 409 [зі змінами та доповненнями] [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> – Назва з екрана.
2. Василик О.Д. Державні фінанси України: [навч. посібник] / О.Д. Василик – К.: Вища школа, 1997. – 382 с.

3. Горин В.П. Державне фінансове забезпечення соціальних гарантій. Автореф. дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.08 / В.П. Горин / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2010. – 23 с.

4. Мамотюк Л.Є. Державне фінансування соціальних гарантій населення України: Автореф. дис. ... кандидата екон. наук: 08.04.01 / Л.Є. Мамотюк / Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України. – Київ, 2005. – 19 с.

5. Руженський М.М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: [монографія] / М.М. Руженський – К.: ІПК ДСЗУ, 2013. – 318 с.

6. Яременко О.Л. Соціальні гарантії та інституційна рівновага в економіці [Електрон. ресурс] / О.Л. Яременко, А.В. Саленков // Економічна теорія. – 2013. – №3. – С. 54–62. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecte_2013_3_6.pdf

7. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: [монографія] / Н.П. Борецька. – Донецьк: Янтра, 2007. – 352 с.

8. Дем'янчук О.І. Шляхи вдосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні [Електрон. ресурс] / О.І. Дем'янчук, О.С. Заблудська // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Економіка. – 2013. – Вип. 21. – С. 144–147. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2013_21_33.pdf

9. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу [Електрон. ресурс] / за ред. Е.М.Лібанової; НАН України; Ін-т демогр. та соціал. досліджень імені М.В. Птухи. – К., 2012. – 404 с. Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/nerivnist_2012.pdf

10. Мінімальна заробітна плата серед країн світу та в Україні (динаміка та географія 2005–2015 рр). [Електрон. ресурс] // – Режим доступу: <http://infolith.org.ua/content/minimalna-zarobitna-plata-sered-krayin-svitu-ta-v-ukrayini-dynamika-ta-geografiya-2005-2015-rr>

В.Ф. СТОЛЯРОВ,
д.е.н., професор,
Т.В. ОВЧАРЕНКО,
аспірант,
А.І. КУШЛАК,
здобувач,
В.В. СТОЛЯРОВА,

здобувач, НДЕІ Мінекономрозвитку і торгівлі України

Формування нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів

Проведена попередня оцінка методичних та практичних рішень щодо визначення та подальшого вдосконалення порядку перерозподілу фінансових ресурсів за їх джерелами та обсягами на національному, регіональному та місцевому рівнях в умовах бюджетної децентралізації.

Ключові слова: фінансове забезпечення, місцеві бюджети, дотації, субвенції, трансферт, видаткові повноваження.

В.Ф. СТОЛЯРОВ,
д.з.н., професор,
Т.В. ОВЧАРЕНКО,
аспірант,
А.І. КУШЛАК,
соискатель,
В.В. СТОЛЯРОВА,

соискатель, НИЭИ Минэкономразвития и торговли Украины

Формирование новой модели финансового обеспечения местных бюджетов

Проведена предварительная оценка методических и практических решений по регламентированию и дальнейшему